

Prof. Dr. Onur Bilge KULA

Aydınlanma Nedir ve Nasıl İşlevselleştirilebilir?

Cumhuriyet Değerleri ve Aydınlanma İlişkisi

Birleşik Haziran Hareketi'nce 7 Ekim 2016 günü Ankara'da düzenlenen "Laikliği Kazanacağız Formunda!" açış konuşması yapan Prof. Dr. Korkut Boratav, BirGün gazetesinin haberine göre (Burcu Cansu, 08. 10. 2016) Boratav'ın tutarlı değerlendirmesi uyarınca, "*Cumhuriyet değerleri, aydınlanmanın kendisidir.*" Laiklik, aydınlanmanın içerdiği "unsurlardan birisidir." Aydınlanma, dinsel yobazlığa, devlet baskıcılığına, sermayenin egemenliği ve sömürsüne karşı çıkmak ve bireysel hak ve özgürleri savunmak ile olanaklıdır.

Cumhuriyet değerleri, insanın özerk ve özgür bireye dönüşmesine ortam hazırladıkları için, her türlü gericiliğe ve baskıcılığa karşı savunulmalıdır. İnsanın insanlaşmasını zorlaştıran dinsel bağınazlık ve devlet baskıcılığına karşı çıkmak, Cumhuriyet'in yerleştirmeye çalıştığı aydınlanma öğelerini güçlendirmek demektir. AKP bunların tam tersini yapmakta, "eski Türkiye" nitelemesiyle hem kendi eskiliğini örtmeye, hem de söz konusu değerleri etkisizleştirmeye çalışmaktadır.

Cumhuriyet, insanın özerkleşmesi ve özgürleşmesine ortam hazırlamak suretiyle, eleştirel düşünmeye, dolayısıyla da aydınlanmayla birlikte güçlenen "sola yönelmeye" de ortam hazırlamıştır. Boratav'ın Türkiye açısından bir başka önemli belirlemesi, Cumhuriyetçi sol ile sosyalist sol arasındaki etkileşimin gerekliliğidir. Sosyalist sol, Cumhuriyetçileşmeyi her zaman güçlendirici bir işlev görmüştür. 12 Eylül, sosyalist solu ezme çalışarak, Cumhuriyetçi devinimi de güçsüzleştirmiştir.

AKP'nin siyasetini belirleyenler, Cumhuriyet'i, Lozan'ı değersizleştirerek, Anadolu halkının dünyasallaşma ve aydınlanma

birikimini etkisizleştirmeyi amaçlamaktadır. AKP'nin dinci bağınazlığı, tekçiliği ve baskıcılığı körükleyen bu politikaları, ancak aydınlanmadan kökenlenen Cumhuriyet değerlerini ve solu savunanların birlikteliği ve ortak savaşımıyla önlenebilir.

Peki, aydınlanma, insanın özerk ve özgür bireye dönüşmesi süreci olduğuna göre, aydınlanmak isteyen insan ve toplum ne yapmalıdır? Immanuel Kant, "Aydınlanma Nedir?" başlıklı önemli irdelemesinde tam 232 yıl önce bu sorunun yanıtını aramıştır.

Aydınlanma, İnsanın Kendi Yol Açtığı Bağımlılıktan ve Yetersizlikten Kurtulmasıdır

Kant'ın anılan irdelemesindeki belirlemesiyle, aydınlanma, insanın "*kendi yol açtığı erginsizlikten kurtulmasıdır.*" Erginsizlik, "*başkasının yönlendirimi olmaksızın, aklını kullanma yetersizliğidir.*" Karar verme ve cesaret yetersizliği, erginsizliğin öz nedenidir. Bu nedenle, insan, aklını kullanma cesareti göstermelidir.

"*Tembellik ve korkaklık*", birçok insanın ömür boyu "*erginsiz kalmasının*" ve başkalarının, insanları kolayca bağımlılaştırmasının başlıca nedenidir. Ergin olmama, "çok rahat" bir şeydir. Erginsiz insan, her türlü kararını ve işini başkasına bırakır. Buna karşın, insan özerkleşmek için, diyesi, öz-belirleyimli olmak için, kararlarını kendisi verir ve uygular. Ayrıca, insanı bağımlılık içinde tutan pek çok kişi, erginleşmenin ne denli "tehlikeli" olduğunu anlatıp durur. Bağımlılaştırıcılar, "*evcil hayvanlarını aptallaştırdıktan sonra*", bağımlıların, kendileri için belirlenen alanın dışına çıkmamalarını, sağlamaya, böylece her türlü özerkleşme ya da kendileşme girişimini önlemeye çalışırlar.

Bağımlılaştırılanlar, "*içselleştirdikleri erginsizlikten*" çıkmayı akıl edemezler. Erginsizlik, insanın aklını kullanma yeteneğini yok eder. Yasa ve kural türü dış belirlemeler, söz konusu yetersizliği pekiştirir. Özgür devinime alışkın olmayanlar, erginleşmenin güvensiz

yolculuğuna çıkmaktan korkar. Özgür düşünme yeteneğini geliştirerek, erginsizlikten çıkmaya uğraşanların sayısının az olmasının nedeni budur.

Her Türlü Olumsuzluğa Karşın, İnsan Kendini Aydınlatabilir

Özgürleşme ve özerkleşmeyi zorlaştıran önyargıların varlığı, aydınlanmayı zorlaştırır. Bütün bu olumsuzluklara karşın, bir insan veya toplum, “*gerekli özgürlük verildiği takdirde, kendini aydınlatır*”; çünkü özerk düşünme yoluyla “*erginsizliğin boyunduruğundan*” kurtulanlar, özerk düşünmenin, insanın başlıca değeri olduğu anlar ve bu düşünceyi yayarlar.

Bir “*devrim, belki kişisel despotizmi ve çıkarıcı baskıcılığı*” yıkabilir; ancak asla “*düşünme tarzında*” bir değişime yol açamaz. Düşünce tarzında değişim anlamında aydınlanma, “*özgürlükten başka bir şey gerektirmez.*” Bu tür aydınlanmanın gerektirdiği özgürlük, “*özgürlüklerin en zararsızıdır*”; bir başka deyişle, bu özgürlük, “*aklı kamusal alanda kullanma*” hakkıdır. Akli kamusal alanda kullanma hakkı veya özgürlüğü, egemenlerce toplumsal yaşamın her alanında “sınırlandırılır.” Bu sınırlamaları aşmak ve aklın kamusal kullanımının özgürlüğünü sağlamak gerekir; çünkü insan ancak böyle aydınlanabilir. Aklın kamusal kullanımı özgürlüğü, doğal olarak sözlü ve yazılı anlatım özgürlüğünü de kapsar.

“*Aydınlanmış bir çağda mı yaşıyoruz?*” sorusunu yanıtlamak amacıyla, Kant şu belirlemeleri yapar: Bir yüzyıl, “*kendinden sonra gelenin bilgilerini çoğaltmasını, yanılığardan kurtulmasını ve böylece aydınlanmada ilerlemesini*” engellememelidir. Engellemesi, “*insanın doğasına karşı bir cinayet*” olur; çünkü insanın doğasının “*asıl belirlenimi*” ilerlemedir. Bu yüzden bir sonraki kuşak ya da kuşaklar, ilerlemeyi önleyen her türlü kararı veya anlayışı tanımama ve bunlara karşı savaşım verme hakkına sahiptir.

Devlet yöneticileri, yurttaşların kamusal alanda akıllarını kullanmalarına ve düşüncelerini açıkça söylemelerine, hatta “eleştirilerini” özgürce dile getirmelerine izin vermelidir. Fakat sözüm ona “hiçbir şeyden korkmayanlar” bile aklın özgür kullanımına ve ifade özgürlüğüne izin vermezler. Egemenler, her zaman “*istediğiniz konuda yakının*”; fakat “itaat edin” der. Bu tavır, özü ilerlemeye dayanan insan doğasına aykırıdır.

AKP Aklın Özgürleşmesini, Dolayısıyla Aydınlanmayı Zorlaştırmaktadır

Yurttaşın özgürlüğü, “*halkın özgürlük düşüncesini*” geliştirecek düzeyde olmalıdır. Özgürlük düzeyi, insanı “*yeterliliğini her yöne doğru genişletmeye*” özendirerek şekilde olmalıdır. Doğal gelişim süreci, eğer baskı altına alınmazsa, insanın içindeki “*özgür düşünme eğilimini*” iyice açığa çıkarır. Özgür düşünme eğilimiye, özgürlüğün yaşam tarzına dönüştürmesine yol açar; hatta yönetenlerin insan onuruna saygılı olmalarını sağlar.

Kant, “Aydınlanmış bir çağda mı yaşıyoruz?” sorusuna on sekizinci yüzyıl Almanya’sı açısından olumsuz yanıt verir. Kant’ın deyişiyle, Alman toplumu aydınlanmış bir çağda değil, “*aydınlanma çağında yaşamaktadır.*” Özellikle din ile ilgili konularda “*birçok insan başkasının yönlendirimi olmaksızın, henüz aklını kullanmamaktadır.*” Bununla birlikte, “*tümel bir aydınlanmanın*” ilerlemekte olduğuna ilişkin “belirtiler” vardır.

Kant’ın sorusunu Türkiye’ye uyarlayalım: Türkiye “aydınlanmış bir çağda mı yaşamaktadır?” Hayır; çünkü özellikle dinsel konularda birçok insan, aklını özgür ve eleştirel kullanmaktan uzaktır. AKP, aklın özgürleşmesini ve eleştirel düşünmeyi zorlaştıran bir yönetim sergilemektedir. Eğitim kurumları ve kitle iletişim araçlarını kullanarak, bireyin özgürleşmesi ve özerkleşmesini engellemek için elinden geleni yapmaktadır.

Bununla birlikte, Anadolu'da da aklın özgürleşmesini özendiren tarihten gelen bir düşünce birikimi vardır. İlericilerin başlıca görevi, hem bu insancıl ve çoğulcu düşünce birikimini güncelleştirmek, hem de aydınlanmayı ilerleten Cumhuriyet değerlerini birlikte savunmak ve her bakımdan geliştirmektir.

